

НЕВЕСЕЛИЙ ПІДСУМОК ОДНІЄЇ УНІКАЛЬНОЇ ФОТОВИСТАВКИ

У БУДИНКУ-МУЗЕЇ Миколи Реріха (Одеса) відкрилася унікальна фотовиставка. Вперше одесити та гості міста отримали можливість побачити твори монументального мистецтва, що збереглися разом із частиною монастирських комплексів Нгарі – західної провінції ТАР (Тибетського автономного району КНР). Небайдужий мандрівник Віталій Оплачко, відомий одеський підприємець, представив свою фотоверсію монументальних розписів, фрагментів скульптури та рукописів, які він мав змогу побачити у буддистських храмах, печерних келіях та скитах Толінга, Дункара, Піанга, поселень цієї віддаленої від центру провінції.

Не можна сказати, що цей регіон Тибету маловідомий чи маловивчений. У цих місцях у 30-ті роки ХХ століття проводив розвідки Джузеппе Туччі, великий дослідник та знавець індології, буддизму в усіх його різновидах, тибетської культури та історії і багатьох інших напрямків духовної спадщини народів Центральної Азії та Індійського субконтиненту. Те, що вчезло вдалося побачити та дослідити, реалізувалося в його численних працях, серед яких найзначиміші для вказаного регіону – “Indo-Tibetica” в семи томах, “Святыє и разбойники неизведанного Тибета” (російський переклад 2004), “Tibetan Painted Scrolls” у трьох томах, а також інші твори.

На жаль, сучасна італійська тибетологія поки що неспроможна ні продовжити друкування зібраних Дж. Туччі матеріалів, ні перевидати тепер вже рідкісне видання “Indo-Tibetica”, що повністю присвячене зникаючим образотворчим зразкам згаданого регіону. Тому кожне нове відкриття, побачене іншими очима і в інший час, не тільки примножує накопичені в минулому знання, а й дозволяє оцінити їх в іншому культурному контексті.

Нове відкриття пам’яток у згаданих поселеннях належить китайським вченим, які на початку 90-х років ХХ століття почали пошуки в зазначеному регіоні, друкуючи

якщо не всі комплекси відразу, то принаймні окремі зображення з них. Окрім цього, китайський уряд виділив навіть гроші на реставрацію Толінга.

Щодо європейської традиції, то 1989 року Д. Клімбург-Салтер здійснила мандрівку Західними Гімалаями на згадку про експедицію Дж. Туччі. В середині тих же 90-х років того ж століття в Толінзі, Дункарі та Піанзі побував Томас Дж. Пріцкер, який також опублікував свої розвідки. Цілком ймовірно, що праці китайських вчених та реставраторів, пошуки європейських дослідників та опрацювання зібраних матеріалів сприяли розробці нових міжнародних туристичних маршрутів цими місцями, завдяки яким стала можливою і фотосесія В. Оплачка.

Можна стверджувати, що фотофіксація, яку виконав Віталій Оплачко у жовтні 2006 року, продовжила вже встановлену традицію і відбила теперішній, доволі сумний, стан унікальних розписів, що залишили безіменні майстри далекого минулого. Окрім того, Оплачку вдалося сфотографувати написи тибетською мовою, котрі збереглися (як у скоропису, так і повною графікою), що дуже важливо, враховуючи час їхнього створення. Фотографії, презентовані на виставці, дозволяють відзначити зміни та ступінь збереженості образотворчого матеріалу в порівнянні з попередніми фотофіксаціями. Існує реальна можливість оцінити рівень і майстерність відтворення буддистських сюжетів середньовічними майстрами, з’ясувати та визначити шляхи розвитку і становлення живописного канону монументального мистецтва в Західному Тибеті під впливом як кашмірських майстрів, так і хотанського образотворчого мистецтва. Саме на його вплив, а також і тангутського мистецтва Д. Клімбург-Салтер звертала увагу у своїй роботі.

Колись Толінг був столицею царства Гуге – серця відродження буддизму у Тибеті після багатьох років його забуття. В ХІ столітті монастирський комплекс Толінга

став практично найбільшим освітнім центром. Там знаходили прихисток індійські професори університетів Вікрамашила, Наланда, Одантапурі, яких витискували з рідних місць активним просуванням послідовників ісламу. В Толінзі перебували кашмірські вчені, знавці буддійської теорії та практики.

Монастир Толінга був одним з найбільших перекладацьких центрів, де здійснювалися переклади текстів буддійського канону тибетською мовою. Участь у цьому процесі, окрім професійних перекладачів, брали й правителі держави, яких турбувала доля буддизму на підвладній їм території. Центральний храм монастирського комплексу Толінга за традицією відповідав Одантапурі (схема мандали храму, котру використовували для посвяти). На початку XVII століття про Толінг пишуть європейські єзуїти, які прагнули встановити в цих місцях християнську місію. Нині навколо Толінга – розвалини фортець та монастирів, що не збереглися, а на південь від великого монастиря, в печерах верхнього Толінга, ще можна побачити і складні композиції залишків розписів, і фрагментів рукописів, і зруйнованих скульптур.

Шлях із Толінга, далі до Тибету на Гарток, пролягає через два поселення – Дунгкар та Піанг, що розташовані на протилежному березі ріки Сатледж. По гребенях гір здіймаються руїни замків, напівзруйновані стіни монастирів. Монастир у Дунгкарі належав школі гелук, або жовтих капелюхів, і залежав від Толінга. Один храм – це Дукханг, чи соборний храм, де відбувалися зібрання духовенства для проведення відповідних релігійних служб. Його стіни вкриті розписами XVI сторіччя. Настінний розпис зображав вісім будд лікування. Другий храм – Джамкханг, чи храм Майтреї. Третій храм присвячений Цокхапі Лобсан-дакпі (1357–1419), реформатору та засновнику школи гелук.

Піанг розташований на відстані приблизно 2 км від Дунгкара. Він належить іншій тибетській буддійській школі – сака, одній із перших шкіл відродженого буддизму. Там знаходяться три храми, що оточені розвалинами гігантських ступ. Дукханг розписаний зображеннями восьми будд лікування та їхніх супутників. У Гонкхан-

зі знаходилось зображення Шестирукого Махакалі, захисника і покровителя поселення, та його почту. В останньому храмі на вершині гори – Цекханзі були колись, за описом Дж. Туччі, унікальні скульптури, можливо бенгальського походження, але від них нині нічого і не залишилось. На стінах – розкішні розписи. Поблизу воріт зображений Хеваджра – їдам і покровитель школи сака. На інших стінах – образи вчителів, які сприйняли від нього езотеричні доктрини та таємні настанови. Все створене постає тут як триумф світла, яскравих фарб, вишуканого малюнку тонкої роботи.

Печери навколо Дунгкара – скити та келії для відлюдників, місця для медитації. Стіни, склепіння, стелі розписані чудовими фресками XV століття, точніше вкриті розписами мінеральних фарб по сухому тиньку. Орнаментальні мотиви, композиції, мандали, персонажі махаянського і тантричного пантеону плетеницею змінюють одне одного або розгортаються в структури мандал. І храм так і називається – Кілкхоркханг, або Храм мандал. Виконання надзвичайно вишукане, фарби такі живі, малюнки настільки різноманітні, що часом здається, нібито стеля вкрита найтоншими муслиновими тканинами. Розписи Дунгкара надзвичайно досконалі, їх можна вважати справжніми шедеврами живопису Гуге доби його розквіту. Високі якості фресок Західного Тибету, натхненно описанні Дж. Туччі, підтверджуються фотографіями В. Оплачка.

Вперше в історії українського мистецтвознавства та українського сходознавства завдяки небайдужості співвітчизника – Віталія Оплачка, який опинився у святих для буддистів місцях, з'явилася можливість побачити та оцінити духовну красу чудових, хоча й маловідомих сюжетів, віддалених у часі і просторі. Ці прекрасні пам'ятки, проти яких, за образним висловом Дж. Туччі, деякі темні сили об'єдналися у змові, аби стерти будь-яку пам'ять про минулу велич та красу, стали відомими в Україні і будуть збережені хоча б на фотографіях, нагадуючи водночас і про печерні християнські храми Криму.

Думка про те, що шедеври середньовічних розписів будуть збережені хоча б на фотографіях, зовсім не випадкова.

Один з монастирів Західного Тибету

Без сумніву, деякі пошкодження на фресках вочевидь мають свідомий характер – знищені тільки обличчя персонажів пантеону. Окрім того, як можна судити зі

слів В. Оплачка та з деяких його фото, окремі розписи вже майже відокремлені від несучої стіни. Цілком ймовірно, що, коли скінчиться туристичний сезон, мародери від мистецтва завершать свою чорну справу. У кращому випадку розписи сплунуть на якому-небудь аукціоні. В гіршому випадку – можливо, виконувалось індивідуальне замовлення для формування якоїсь приватної колекції.

На початку ХХ століття експедиції багатьох європейських країн борознили простори Китайського Туркестану, і тепер у музеях можна побачити вирізані, розписані різноманітними сюжетами стіни з розкопаних монастирів. Традиція перенесення віднайдених унікальних пам'яток мистецтва продовжується. Проте доля цих шедеврів, як завжди, викликає стурбованість. Питання про контрабанду творів мистецтва, як і колись, лишається актуальним, чи то мова йде про православний іконопис, чи про тибетські танки та храмові розписи, чи то про давньогрецьке, чи то сучасне мистецтво.

О.А. ОГНЄВА

ЛІТЕРАТУРА

Туччи Джузеппе. Святыя и разбойники неизведанного Тибета / Перевод с итальянского, вступительная статья и комментарии А.А. Малыгина. Санкт-Петербург, 2004.

Klimburg-Salter D. Dung dkar/Phyi dbang, West Tibet, and the influence of the Tangut Buddhist art // East and West. IsIAO, vols. 51, №3–4 (December 2001).

Pritzker Thomas J. A Preliminary report on early cave paintings of Western Tibet // Art of Tibet. Selected articles from Orientations 1981–1997. Hong Kong, 1998.

Tibet. On the Roof of the World. Beijing. 1987.

Дунгкар. Піанг // Чжунго Сіцзян, №1, 1998, с. 36–39, с. 3 обкладинки (кит. мова).

Сіцзан ішу. Пекін, 2002 (кит. мова).